О. М. Ткачук

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ:
ПОСТАТЕЙНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ – ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ТА КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ (ПРАКТИКА 2020 РОКУ)

Харків
«Право»
2021

УДК 347.91/.95(477)(094.4)(083.8)
Т48

Ткачук О. М.

Т48 Цивільний процесуальний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду – Великої Палати та Касаційного цивільного суду (практика 2020 року) / О. М. Ткачук. – Харків : Право, 2021. – 186 с.

ISBN 978-966-998-150-9

Збірник містить у собі систематизацію судової практики Верховного Суду за 2020 рік, яка впорядкована за статтями Цивільного процесуального кодексу України, що дозволяє назвати книгу постатейним коментарем практичного тлумачення норм вітчизняного цивільного процесуального законодавства Верховним Судом.

Особливістю даного видання є використання QR-кодів, за допомогою яких читач із смартфона без проблем може перейти до повного тексту правової позиції, яка його цікавить, що знаходиться на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень.

Збірник призначений для практичного використання суддями, адвокатами, практикуючими юристами, а також усіма тими, хто стикається з практикою застосування цивільного процесу.

УДК 347.91/.95(477)(094.4)(083.8)

ISBN 978-966-998-150-9

© Ткачук О. М., 2021
© Оформлення. Видавництво «Право», 2021

ЗМІСТ

Стаття 27 5
Стаття 28 7
Стаття 30 16
Стаття 47 18
Стаття 51 19
Стаття 52 22
Стаття 56 24
Стаття 62 29
Стаття 105 41
Стаття 128 45
Стаття 137 48
Стаття 142 61
Стаття 150 63
Стаття 159 69
Стаття 170 74
Стаття 175 75
Стаття 193 81
Стаття 194 83
Стаття 206 84
Стаття 207 88
Стаття 223 93
Пункт 6 частини 2 статті 251 94
Пункт 10 частини 2 статті 251 96
Пункт 1 статті 255 97
Пункт 2 статті 255 100
Пункт 3 статті 255 103
Пункт 3 частини 1 статті 257 109
Пункт 4 частини 1 статті 257 110
Пункт 5 частини 1 статті 257 112
Стаття 262 114
Стаття 269 115
Стаття 270 117
Стаття 271 119
Стаття 274 125
Стаття 279 127

Стаття 284 129
Стаття 296 131
Стаття 315 134
Статті 350^{1} – 350^{8} 146
Стаття 353 151
Стаття 362 155
Стаття 423 158
Стаття 431 163
Стаття 433 165
Стаття 444 167
Стаття 468 170
Пункт 17.4 розділу XIII «Перехідні положення» 175

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
Ст. 27 ЦПК	1. При вирішенні питання про прийняття заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, суддя, окрім перевірки відповідності поданої заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність. З урахуванням того, що судом апеляційної інстанції встановлено розгляд у вказаній справі спору про право, зокрема за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета позову – Драбівський районний відділ ДРАЦС, про встановлення факта батьківства та визначення додаткового строку для прийняття спадщини, правильним є висновок про застосування до спірних правовідносин положень частини першої статті 27 ЦПК України, згідно з якою позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом. Судом апеляційної інстанції встановлено, що згідно з відповіддю Драбове-Барятинської сільської ради Драбівського району Черкаської області на запит суду першої інстанції ОСОБА_2 у с. Драбове-Барятинське Драбівського району не зареєстрований та не проживає (а. с. 41). Згідно з витягом з Єдиного державного демографічного реєстру щодо реєстрації місця проживання вбачається, що з 07 березня 2002 року зареєстрованим місцем проживання ОСОБА_2 є АДРЕСА_1 (а.с. 52), тобто, на дату подання позовної заяви до суду, відповідач був зареєстрований за вищезазначеною адресою. Судом апеляційної інстанції встановлено, що матеріали справи не містять відомостей, з яких вбачалося б проживання ОСОБА_2 за адресою вказаною у позовній заяві, тому відсутні підстави вважати, що позивач звернувся до Драбівського районного суду Черкаської області суду за останнім відомим місцем проживання відповідача. З урахуванням встановлених фактичних обставин, положень закону, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про підсудність вказаної справи Деснянському районному суду м. Києва, а доводи касаційної скарги зводяться до свавільного тлумачення норм процесуального права та незгоди ОСОБА_1 із ухваленим у справі судовим рішенням.	№ 61-22853св19 від 18.02.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	2. Відповідно до статті 27 ЦПК України позови до фізичної особи пред`являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом. Позови до юридичних осіб пред`являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Частиною шостою статті 187 ЦПК України передбачено, що у разі якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, яка не є суб`єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи. Положеннями частини дев`ятою цієї статті визначено, що якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 цього Кодексу. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 31 ЦПК України суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду. Відповідач у справі, яка переглядається, не є суб`єктом підприємницької діяльності, таких доказів у матеріалах справи немає, а є приватним виконавцем, який здійснює незалежну професійну діяльність, тому суд повинен був отримати інформацію про зареєстроване його місце проживання та надіслати справу за належною територіальною підсудністю. Висновки суддів про те, що приватний виконавець здійснює професійну діяльність, а тому позов має бути пред`явлений за місцем здійснення цієї діяльності, є неправильним, а посилання на те, що у нормах ЦПК України немає визначення територіальної підсудності у справах за позовами до приватних виконавців, тому слід застосовувати правила частини першої статті 27 ЦПК України є невірним її тлумаченням.	№ 61-22938св19 від 09.09.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Процесуальна помилка судів полягає утому, що вони не розрізнили підсудність справи за скаргою на дії/рішення державного/приватного виконавця, які подаються згідно з частиною першою статті 448 ЦПК України до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції, від справи, пов'язаної з цивільно-правовим спором, а саме відшкодування сум за нормами ЦК України. Законом не передбачено іншого порядку подання позовів, як і не встановлено особливостей подання позовів до приватних виконавців, арбітражних керуючих, чи інших осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. З огляду на викладене, а також враховуючи, що місце проживання відповідача зареєстровано за адресою: АДРЕСА_1, що у Святошинському районні м. Києва, то справа підсудна Святошинському районному суду м. Києва.	
Ст. 28 ЦПК	1. Частиною першою статті 27 ЦПК України передбачено, що позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом. Предметом позову у цій справі є розірвання шлюбу. Позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них (частина друга статті 28 ЦПК України). Згідно з частиною дев'ятою статті 28 ЦПК України позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).	№ 61-14212св19 від 15.04.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Відповідно до абзацу 2 частини першої та дев'ятої статті 187 ЦПК України, якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, суд відкриває провадження не пізніше наступного дня з дня отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – відповідача. Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 цього Кодексу. Частиною десятою статті 187 ЦПК України передбачено, що якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. Аналіз вказаних норм процесуального права дає підстави для висновку, що повернення позовної заяви позивачеві із вказаних в оскаржуваних судових рішеннях підстав законом не передбачено, оскільки у разі встановлення того, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає її за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 ЦПК України, а у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. На виконання запиту суду першої інстанції відділ обліку та моніторингу про реєстрацію місця проживання Управління Державної міграційної служби України в Рівненській області надав інформацію про те, що ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, зареєстрованим у м. Рівне та Рівненській області не значиться.	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Разом з тим, пред'являючи позов, ОСОБА_1 зазначила, що їй невідомо місце реєстрації чи перебування відповідача на даний час, тому нею вказано останнє їй відоме місце перебування відповідача. Ураховуючи викладене, оскільки останнім відомим позивачу місцем проживання (передування) відповідача є АДРЕСА_1, суд першої інстанції у порушення вимог частини дев'ятої статті 28 та частини десятої статті 187 ЦПК України помилково повернув позовну заяву ОСОБА_1.	
	2. Щодо територіальної підсудності спору національним судам України Заперечуючи проти підсудності спору про розірвання шлюбу національному суду України, заявник стверджує, що спір про розірвання шлюбу має розглядатися в США. Відповідно до частин першої, другої статті 3 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право», законів України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України. Між Україною та США немає міжнародного договору у сфері правової допомоги у цивільних і сімейних справах. Згідно із пунктом 2 частини першої статті 1 Закону України від 23 червня 2005 року №2709-IV «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон №2709-IV) іноземний елемент – ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм, зокрема, хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою.	№ 61-1549св20 від 24.07.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Відповідно до пункту 3 частини першої статті 2 Закону № 2709-IV цей Закон застосовується до таких питань, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом, зокрема, підсудність судам України справ з іноземним елементом. Визначаючи підсудність справи судам України, необхідно керуватися загальними правилами, визначеними у статті 76 Закону № 2709-IV. Зокрема, відповідно до пункту 2 частини першої статті 76 Закону № 2709-IV встановлені підстави визначення підсудності справ судам України, зокрема, суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках, якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача. Під час розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, один з яких проживає в Україні, питання підсудності визначається за загальними правилами, встановленими статтями 27, 28 ЦПК України. Позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом (частина перша статті 27 ЦПК України). Позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них(частина друга статті 28 ЦПК України). Оскільки ОСОБА_2 на момент подання позову про розірвання шлюбу проживала на території України, а ОСОБА_1, звертаючись до Білоцерківського міськрайонного суду Київської області, визнав юрисдикцію цього суду для вирішення спору про розірвання	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	шлюбу, тому суд першої інстанції обґрунтовано відкрив провадження у справі про розірвання шлюбу за зареєстрованим місцем проживанням відповідача та розглянув справу по суті, що відповідає вимогам пункту 2 частини першої статті 76 Закону №2709-IV. Отже, доводи касаційної скарги, що суд першої інстанції неправомірно відкрив провадження у справі, є необґрунтованими. Визначення держави, право якої підлягає застосуванню під час вирішення спору про розірвання шлюбу між громадянином США та громадянкою України Визначаючи матеріальне право якої держави підлягає застосуванню національним судом під час вирішення спору про розірвання шлюбу з іноземним елементом, суди мають керуватися правилами статей 60, 63 Закону №2709-IV. Припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу (стаття 63 Закону №2709-IV). Згідно зі статтею 60 Закону №2709-IVправові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Вибір права згідно з частиною другою цієї статті обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування частини другої статті 16 цього Закону. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним. Аналіз положень статті 60 Закону №2709-IV дає підстави дійти висновку, що законодавець України визначив чотири колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу, зокрема:	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	1) спільний особистий закон подружжя (lex patrie); 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі (lex domicilii); 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (proper law); 4) закон, обраний подружжям (lex voluntatis). Під час визначення матеріального права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. Якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі праву України або відомі під іншою назвою або з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави (стаття 7 Закону № 2709-IV). Визначаючи, чи у є подружжя спільний особистий закон, необхідно враховувати положення частини першої статті 16 Закону № 2709-IV, відповідно до якої особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є. Враховуючи, як встановлено судами, позивач є громадянином США, а відповідач – громадянкою України, то відповідно до частини першої статті 16 згаданого Закону у сторін відсутній спільний особистий закон подружжя. Також встановлено, що подружжям спільно не обрано право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу. Додатково Верховним Судом враховано, що заявник у доводах касаційної скарги заперечує проти того, що вирішення цього спору про розірвання шлюбу належить до юрисдикції судів України. Як встановлено Верховним Судом, такі доводи є помилковими. Відсутні підстави за встановлених фактичних обставин і для висновку, що є право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином.	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Досліджуючи питання застосування колізійної прив'язки lex domicilii, Верховний Суд врахував, що ця норма визначає для подружжя право держави, у якій у них було спільне проживання, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі, у разі, якщо фактичні шлюбні відносини між сторонами не припинилися. У справі, яка переглядається, судами встановлено, що на момент подання позову фактичні шлюбні відносини між подружжям припинено, останнім місцем спільного проживання подружжя є США, де продовжує проживати позивач. За таких фактичних обставин справи відбувається відсилання національного законодавства України до застосування права США у вирішенні спору про розірвання шлюбу. Одночасно необхідно враховувати, що питання вибору права, що підлягає застосуванню при розірванні шлюбу, регламентоване у параграфі 285 Зведення колізійних норм США – Законодавства, що регулює право на розлучення («Law Coverning Right to Divorce»). Згідно з ним національне право держави постійного проживання, в якій пред'явлено позов, підлягає застосуванню для визначення права на розірвання шлюбу (The local law of the domiciliary state in wich the action is brought will be applied to determine the right to divorce). Отже, у законодавстві США викладена колізійна прив'язка до закону суду, який розглядає спір (lex fori). Отже, правові норми США при вирішенні питання щодо розірвання шлюбу закріплюють колізійну прив'язку до закону суду (lex fori), що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справи про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави. За загальним правилом частини першої статті 9 Закону № 2709-IV будь-яке відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом.	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Із наведеного загального правила наявний виняток: відповідно до частини другої статті 9 Закону № 2709-IV у випадках, що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи, зворотне відсилання до права України приймається. Отже, Верховний Суд дійшов висновку про те, що судом першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, правильно застосовано до спірних правовідносин норми матеріального права України. Зворотне відсилання – повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якого відіслала до даного іноземного правопорядку (пункт 7 частини першої статті 1 Закону № 2709-IV). Отже, у зв'язку з колізією норм національного законодавства України та права США, Верховний Суд керується правилами зворотного відсилання, оскільки судом встановлено, що спір стосується особистого та сімейного статусу фізичної особи. Оцінюючи доводи касаційної скарги з приводу порушення інтересів відповідача в результаті розгляду та вирішення спору за участі відповідача, громадянки України, судом України, Верховний Суд зобов'язаний врахувати суперечливу поведінку заявника. Верховний Суд врахував, що у вимозі фінансового утримання ОСОБА_2 повідомила Окружний суд Ферфакс, що востаннє сторони проживали разом як чоловік і жінка в Україні, а з 03 вересня 2018 року сторони почали свідомо та на постійній основі проживати окремо. Натомість у касаційній скарзі стверджує, що вони проживали у США. Наведене свідчить про суперечливу поведінку заявника та додатково підтверджує, що до спірних правовідносин у визначенні підстав для припинення шлюбу підлягає застосуванню законодавство України за прив'язкою lex fori. Щодо інших доводів касаційної скарги Доводи касаційної скарги, що за наслідками цього спору відповідач буде позбавлена права вирішити спір щодо поділу спільного майна подружжя та інших спорів, які у неї можуть виникнути до колишнього подружжя, є невмотивованими, оскільки після розірвання	

Стаття закону	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	шлюбу ОСОБА_2 не може бути позбавлена права, право на реалізацію якого вона має незалежно від припинення шлюбу. У касаційній скарзі відсутні мотиви щодо відсутності підстав для розірвання шлюбу, як і обґрунтування відсутності у відповідача бажання розірвати шлюб та збереження сім'ї, отже, відповідач не заперечує проти самого розірвання шлюбу, заперечуючи проти вирішення цього спору судом України. При цьому вирішення спору про розірвання шлюбу в Україні не пов'язується з вирішенням спорів про утримання та визначення місця проживання дітей, поділ майна. Правильним є висновок про застосування прив'язки lex fori, відповідно до якої сторона вправі звертатися до компетентного суду України або США за розірванням шлюбу. Аргументи касаційної скарги, що Білоцерківський міськрайонний суд Київської області здійснив розгляд справи без участі відповідача та її представника і без належного повідомлення відповідача про розгляд справи, що призвело до порушення принципу змагальності, не є підставою для скасування судового рішення відповідно до статті 411 ЦПК України у справі, яка переглядається з огляду на таке. Згідно з матеріалами справи ОСОБА_2 не була повідомлена судом першої інстанції про дату, час і місце судового засідання на 25 січня 2019 року, повідомлення, які направлялися відповідачу на різні адреси у м. Києві та м Біла Церква, повернулися до суду першої інстанції з відміткою – «за закінченням терміну зберігання» (т. 1, а.с. 40, 41). Водночас у судових засіданнях у суді апеляційної інстанції відповідач та її представники брали участь 07 жовтня 2019 року, 12 грудня 2019 року (т. 2, а.с. 162, 177), отже, відповідач реалізувала надані їй законом процесуальні права в суді апеляційної інстанції. Заявник не навела обґрунтованих доводів, що незабезпечення її права на участь у розгляді справи судом першої інстанції призвело до неправильного вирішення спору по суті вимог (зокрема, пред'явлення зустрічного позов про стягнення аліментів, визначення місця проживання дітей тощо).	